

ضایعات تحصیلی در دوره ابتدایی در کشورهای جهان بین سالهای ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰

معرفی مقاله

در ارتباط با مسأله اُفت تحصیلی، یا اتلاف در آموزش و پرورش، و برای نشان دادن ابعاد جهانی این مشکل، مقاله حاضر توسط دفتر پژوهش نظامهای آموزشی جهانی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی فراهم آمده است. این مقاله خلاصه‌ای است از گزارشی که یونسکو در زمینه بررسی مسأله ضایعات آموزشی منتشر نموده است، و تکرار پایه‌های تحصیلی در دوره ابتدایی؛ میزان ترک تحصیل این دوره؛ و میزان بقاء در نظام آموزشی افرادی که در این دوره ثبت‌نام نموده‌اند را در کشورهای مختلف در سالهای ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ ارائه می‌نماید. مقاله با یک نتیجه‌گیری کلی و ارائه راهی به سوی شناخت و حل مسأله مردودی و ترک تحصیل پایان می‌پذیرد.

با ابراز سپاسگزاری از مسئولین محترم دفتر پژوهش نظامهای آموزشی جهانی که این مقاله را برای فصلنامه تهیه کرده‌اند، توفیق روزافزون این دفتر و مسؤل محترم آن را از خداوند متعال خواستاریم.

گسترش آموزش و پرورش و تعمیم آن در بین همه قشرها و گروههای اجتماعی در صدر اهداف آموزشی ملل جهان قرار دارد. و بسیاری از کشورها در دهه‌های اخیر برای تحقق چنین هدفی تلاشهای وسیعی را آغاز نموده و امکانات زیادی را در این خصوص بکار گرفته‌اند تا همهٔ کودکان واجب‌التعلیم تحصیلات خود را لااقل تا پایان دورهٔ ابتدائی به پایان برسانند. لیکن علیرغم چنین تلاشهایی، بسیاری از کشورهای جهان سوم بدلیل ضایعاتی چون ترک تحصیل و مردودی بویژه در سالهای اولیه تحصیل، نتوانسته‌اند به هدف فوق نائل آیند و عدم دسترسی کودکان واجب‌التعلیم به مدرسه در کشورهای فقیر همچنان بصورت مشکلی حاد جلوه می‌کند.

سازمان تربیتی علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) برای پی‌بردن به حدود ضایعات آموزش در جهان، مطالعات پیگیر و مستمری را آغاز نمود تا بتواند با شناخت ابعاد مختلف، مسألهٔ ضایعات آموزشی، راههایی برای غلبه بر موانعی که بر سر راه تعمیم آموزش وجود دارد، جستجو کند.

مطالبی که در زیر از نظر خوانندگان می‌گذرد، خلاصه‌ای است از گزارشی که توسط یونسکو در زمینه بررسی مسأله ضایعات آموزشی صورت گرفته است و جهات مهم مسأله یعنی تکرار پایه‌های تحصیلی، ترک تحصیل و میزان بقاء را مورد بحث قرار می‌دهد و در پایان پیشنهادهاتی برای کاهش افت تحصیلی ارائه میدهد.

الف - تکرار سالهای تحصیلی در دورهٔ ابتدائی

آمارهای موجود در مورد ۱۲۱ کشور جهان نشان میدهد که نسبت متوسط کودکان ثبت‌نام شده در دورهٔ ابتدائی در سال ۱۹۸۰ به گروه سنی واجد تحصیل در همین دوره ۶۳٪ می‌باشد. بهمین ترتیب نسبت تکرار سالهای تحصیلی در ۴۲ کشور آفریقایی ۱۶٪، در ۲۴ کشور آمریکای لاتین و جزائر کارائیب ۱۲ درصد در ۳۲ کشور آسیا و اقیانوسیه ۸ درصد و در ۲۳ کشور منطقه اروپا و اتحاد جماهیر شوروی ۲٪ بوده، و نسبت متوسط همهٔ این نواحی در حدود ۱۰٪ می‌باشد. از ۱۲۱ کشور مورد مطالعه، ۶۲ کشور نسبت افت تحصیلی کمتر از ۱۰٪ در سال ۱۹۸۰ نشان میدهند که از این تعداد ۴۲ کشور از گروه کشورهای در حال توسعه هستند ۵۹۰ کشور باقیمانده نسبت افت تحصیلی بین ۱۰ تا ۴۷٪ را دارا میباشند. پراکندگی آمارها نیز بسیار زیاد است بطوریکه این نسبتها در کشورهای آفریقایی بین صفر تا ۴۷٪، در کشورهای آمریکای لاتین بین ۴ تا ۲۶٪، در کشورهای آسیا و اقیانوسیه بین صفر تا ۱۸٪ و در کشورهای اروپا و اتحاد جماهیر شوروی بین صفر تا ۱۹٪ تفاوت نشان میدهد.

سیر تغییرات افت تحصیلی

تعداد تکرارکنندگان سالهای تحصیلی در دوره ابتدائی در جهان از ۱۵/۶ میلیون نفر در سال ۱۹۷۰ به ۱۸/۴ میلیون نفر در سال ۱۹۸۰ یعنی بالغ بر ۱۸٪ افزایش یافته است، لیکن طی همین مدت میزان ثبت نام نیز ۲۷/۱ درصد افزایش نشان میدهد. لذا نسبت تکرارکنندگان سالهای تحصیلی به ثبت نام شدگان از ۱۰/۹ درصد در سال ۱۹۷۰ به ۱۰/۱ درصد در سال ۱۹۸۰ کاهش یافته است.

حقیقت آن است که تعداد کل تکرارکنندگان سالهای تحصیلی در همه مناطق به استثناء اروپا افزایش داشته است و اگرچه میزان درصد آنها نسبت به کل دانش آموزان کاهش یافته لیکن این امر بدان جهت است که تعداد ثبت نام شدگان نیز رشد سریعی را نشان میدهد. این نکته نیز قابل توجه است که نسبت تکرارکنندگان که بین سالهای ۱۹۷۰ تا ۱۹۷۵ سریعاً کاهش یافته پس از آن تا سال ۱۹۸۰ در افریقا و آمریکای لاتین سیر صعودی داشته است. (رجوع شود به جدول شماره ۱).

* جدول شماره یک

«نسبت تکرارکنندگان سالهای تحصیلی در برخی از کشورهای جهان بین سالهای ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰».

میزان تغییرات	در سال ۱۹۸۰	در سال ۱۹۷۰	
- ۴/۳	۷/۲	۱۱/۷	آرژانتین
+ ۷/۱	۳۵/۱	۲۸/۱	آفریقای مرکزی
- ۱/۲	۲/۲	۳/۲	آلمان غربی
- ۳/۸	۳/۲	۶/۳	اردن
- ۳/۲	۲/۵	۵/۷	اتریش
- ۱۲/۸	۱۲/۸	۲۶/۹	افغانستان
- ۱/۸	۱۱/۷	۱۲/۵	الجزایر
- ۶/۶	۹/۲	۱۵/۸	السواذر
- ۳/۷	۸/۳	۱۲/۱	اندونزی
+ ۱/۲	۲۰/۴	۱۹/۲	برزیل
- ۴/۳	۱۹/۴	۲۳/۷	بلژیک
- ۴/۳	۱/۷	۶/۱	بلغارستان
- ۱/۴	۱/۲	۱/۶	تانزانیا

- ۰/۸	۱۰/۲	۱۰/۳	تایلند
+ ۹/۶	۳۶/۷	۲۷/۸	چاد
- ۳/۸	۰/۸	۳/۹	چکسلواکی
- ۲/۸	۸/۸	۱۰/۹	سوریه
- ۱/۳	۰/۳	۱/۶	شوروی
+ ۲/۴	۱۲/۸	۱۰/۴	شیلی
- ۱۰/۴	۱۰/۲	۲۰/۶	عراق
- ۴/۹	۱۵/۷	۲۰/۵	عربستان سعودی
- ۱/ -	۲/ -	۳/ -	غنا
- ۴/۸	۹/۸	۱۳/۲	فرانسه
- ۱۵/۹	۵/۷	۲۱/۶	کوبا
- ۸/۳	۷/۳	۱۵/۶	کویت
- ۱۶/۵	۹/۲	۲۵/۷	لیبی
- ۱/۷	۲/۸	۳/۸	مجارستان
+ ۳/۴	۷/۹	۴/۵	مصر
- ۲/۶	۹/۸	۱۲/۴	مکزیک
+ ۴/۸	۱۶/۹	۱۲/۸	نیکاراگوئه
+ ۷/۲	۹/۳	۲/۸	ونزوئلا
- ۵/۹	۱/۷	۷/۶	یوگسلاوی

مطالعه سیر تغییرات تکرار سالهای تحصیلی واقعیات گوناگونی را نشان میدهد. بعنوان مثال از ۸۸ کشور مورد مطالعه، میزان مردودی در ۵۶ کشور جهان، در سال اول ابتدائی و در ۶۲ کشور در سال آخر ابتدائی بیشترین کاهش را داشته است. حال آنکه نسبت مردودی در ۲۴ کشور در سال اول ابتدائی و در ۱۷ کشور در سال آخر ابتدائی افزایش یافته است. ولی بطور کلی، صرف نظر از این تفاوتها می توان گفت که تعداد مردودین در سالهای اولیه تحصیل اندکی بالا رفته و بتدریج در سالهای آخر دوره ابتدائی کاهش می یابد. تفاوت میزان مردودی بین دو جنس دختر و پسر که نسبت آن در سال ۱۹۷۰ برای دختران پائین تر از پسران بود، در سال ۱۹۸۰ همچنان ثابت باقیمانده است، ولی بطور کلی مقدار این تفاوت ناچیز است.

ب - ترک تحصیل

اگرچه میزان ترک تحصیل بین سالهای ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ در جهان کاهش یافته، معذالک

این میزان تا قبل از سال چهارم ابتدائی خصوصاً در مناطق آمریکای لاتین، آفریقا و تا حدی آسیا همچنان چشمگیر است. این مطلب در جدول شماره ۲ بخوبی نمایان است.

جدول شماره ۲ سه نسبت متوسط ترک تحصیل تا قبل از سال چهارم ابتدائی:

مناطق	سال ۱۹۷۰	سال ۱۹۸۰
آفریقا	٪۲۶	٪۲۲
آمریکای لاتین و جزایر کارائیب	٪۳۰	٪۲۷
آسیا و اقیانوسیه	٪۱۴	٪۱۰
اروپا	٪۶	٪۴

آنچه که در اینجا قابل توجه است این است که در سال ۱۹۷۰ دوسوم از کل ترک تحصیل‌ها پس از سال اول ابتدائی اتفاق می‌افتاد در حالیکه این میزان در سال ۱۹۸۰ به نصف کاهش یافته است. بنابراین در حالیکه تعداد کل ترک تحصیل‌کنندگان در خلال این دهه کمتر گشته، چگونگی آن نیز بهبود یافته زیرا امادامیکه دانش‌آموزان پس از سال اول، درس و تحصیل را رها نکنند، سالهای بیشتری در مدرسه و محیط آموزشی باقی میمانند و میزان بقاء در نظام آموزشی نیز افزایش می‌یابد.

سال جامع علوم انسانی

ج - میزان بقاء در نظام آموزشی

همانطور که اشاره شد میزان بقاء در نظام آموزشی نیز در دهه ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰ بهبود یافته است و این مطلب در جدول شماره ۳ بخوبی منعکس می‌باشد.

جدول شماره ۳ - میزان متوسط بقاء در دوره ابتدائی

مناطق جهان	تعداد کشورهای مورد تحقیق	نسبت دانش‌آموزانی که در چهار سال اول ابتدائی در مدرسه باقیمانده‌اند ۱۹۷۰				نسبت دانش‌آموزانی که در چهار سال اول ابتدائی در مدرسه باقیمانده‌اند ۱۹۸۰				
		سالهای تحصیلی	چهارم	سوم	دوم	اول	چهارم	سوم	دوم	اول
آفریقا	۳۰		۷۳	۸۰	۸۴	۱۰۰	۷۹	۸۵	۸۹	۱۰۰
آمریکای لاتین	۱۷		۷۰	۷۶	۸۳	۱۰۰	۷۳	۷۹	۸۵	۱۰۰
آسیا و اقیانوسیه	۲۴		۸۶	۹۰	۹۲	۱۰۰	۹۱	۹۳	۹۵	۱۰۰
اروپا	۱۷		۹۴	۹۵	۹۶	۱۰۰	۹۶	۹۷	۹۸	۱۰۰

اگرچه طبق جدول شماره ۳ میزان افزایش بقاء در مدرسه در دهه ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۰ بهبود قابل توجهی داشته، لیکن نسبت آن در منطقه آفریقا و آمریکای لاتین هنوز در سطح پائینی قرار دارد.

نتیجه گیری کلی

حقایق بدست آمده از آمارهای موجود نشانگر آن است که هزینه‌های آموزشی عموماً تقلیل یافته است و می‌توان گفت کارآئی نظامهای آموزشی در مجموع بهبود چشمگیری داشته است لیکن نرخ ضایعات تحصیلی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه هنوز بسیار بالا است. بعلاوه علیرغم افزایش سریع تعداد دانش‌آموزان در هر سال، کاهش نرخ ضایعات تحصیلی نشانگر پیشرفت و بهبودی اساسی در امر آموزش و پرورش می‌باشد در خاتمه این بحث باید متذکر شد که بطور کلی اغلب کشورهای جهان در زمینه کاهش ضایعات تحصیلی پیشرفت قابل توجهی داشته‌اند، لیکن در بسیاری از کشورها نیز میزان مردودی و ترک تحصیل هنوز در سطح بالائی قرار دارد و این امر هزینه مالی زیادی بر بودجه این کشورها، که اغلب با کمبودها و محدودیت‌هایی نیز مواجه هستند تحمیل می‌نماید.

راهی بسوی شناخت و حل مسئله مردودی و ترک تحصیل

تجربه اغلب کشورهای جهان نشان می‌دهد که برای حل مسئله ضایعات تحصیلی نخست باید علل گوناگون این امر شناسائی و سپس روش‌هایی برای رفع آن علل در نظر گرفته شود. این موضوع می‌تواند بصورت زیر بررسی شود:

- شناخت علل مؤثر در افت تحصیلی.
 - شناخت میزان و درصد ضایعات تحصیلی و مشکلات ناشی از آن.
 - اتخاذ روش‌های نوین تربیت معلم جهت رفع علل افت.
 - ارزشیابی روش‌های اتخاذ شده به منظور ادامه، توقف و یا اصلاح روشها.
- ما در اینجا علل گوناگون ضایعات تحصیلی را که در اغلب کشورهای جهان هم عمومیت دارد مورد بحث قرار می‌دهیم.

علل مختلف ضایعات تحصیلی بطور کلی یا ناشی از بافت اجتماعی است و یا به کلاس و مدرسه مربوط می‌شود که هر دو دسته از علل با وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان و میزان پیشرفت آنان ارتباط مستقیمی دارند و کارآئی و تأثیر معلم در کلاس درس از اهم علت‌هایی است که به موضوع دوم مربوط می‌شود و غیر قابل اغماض است بطور کلی مهمترین علل ضایعات تحصیلی، که در بین کشورهای جهان عمومیت دارد، به شرح زیر است:

- ۱ - فقر مالی، بویزه در مورد، کودکانی که در مزارع روستائی کار می کنند، کودکانی که در کارهای خانه و نگهداری کودکان کوچکتر کمک می کنند و کودکانی که برای کسب درآمد به کارهایی غیر ضروری در خیابانها و یا به شاگردی کسبه اشتغال دارند، موجب تشدید میزان مردودی و یا ترک تحصیل می شود.
 - ۲ - سوء تغذیه و ابتلاء به بیماریها.
 - ۳ - بیسوادی والدین و غفلت آنها از اهمیت آموزش و سواد.
 - ۴ - تجربه اندک معلمان آموزش ندیده که با اصول و روشهای تدریس و جلب علاقه کودک آشنائی ندارند که این امر به نوبه خود موجب عدم توانائی آنها در انجام امور زیر می شود:
 - تنظیم اوقات کلاس و پیشبرد برنامه های درسی بطور صحیح و مؤثر.
 - تنظیم ساعات و برنامه های اضافی برای دانش آموزان ضعیف.
 - تشخیص مشکلات و ناراحتی های کلاس و تلاش برای رفع آنها.
 - شناخت روحیه و رفتار تک تک دانش آموزان.
 - طراحی و تهیه مواد آموزشی از منابع و امکانات محلی
 - نوآوری در کلاس و ابداع روشهای نوین آموزشی.
 - ۵ - نبودن انگیزه های کاری لازم که باعث بروز بی تفاوتی معلمان نسبت به کار می شود.
 - ۶ - وجود معلمان بی علاقه نسبت به حرفه آموزشی.
 - ۷ - نبودن حداقل امکانات برای تحصیل.
 - ۸ - نبودن و یا نامناسب بودن مواد آموزشی جهت یادگیری و شکوفائی خلاقیت ها.
 - ۹ - سهل الوصول نبودن امکانات و مواد آموزشی.
 - ۱۰ - بی توجهی جامعه نسبت به فرآیند آموزش و برنامه های مدرسه.
 - ۱۱ - بی ارتباط بودن برنامه های مدارس با نیازها، اولویتها و خواست جامعه.
 - ۱۲ - مهاجرتهای گروهی که بر اثر کوچ عشایر و پدیده های طبیعی مثل سیل، یخبندان و یا خشکسالی صورت می گیرد.
 - ۱۳ - تفاوت های مذهبی، فرهنگی و زبانی در درون یک جامعه.
 - ۱۴ - عدم توانائی مدرسه در ایجاد محیطی پرتفاهم و نسبی برقراری نظام مشاوره و همکاری.
 - ۱۵ - بی بهره ماندن دانش آموزان از مشاوره و هدایت تحصیلی توسط مشاورین.
 - ۱۶ - بی توجهی نسبت به تهیه و اصلاح امکانات فیزیکی مدرسه.
- بسیاری از کشورها، علاوه بر اصلاح و بهبود دوره های تربیت معلم، تنظیم برنامه های درسی مناسب و تجهیز امکانات آموزشی مدارس، به اقدامات دیگری نیز مبادرت ورزیده اند تا

حتی‌الامکان میزان ضایعات تحصیلی را کاهش دهند این اقدامات اغلب بصورت انگیزه‌هایی برای جلب کودک و والدین آنها به امر آموزش بوده که اهم آنها عبارتند از: تغذیهٔ نسیم‌روزی رایگان برای دانش‌آموزان دورهٔ ابتدایی، اهدای لباس، کتاب و نوشت افزار رایگان، حذف شهریه مدارس ابتدایی، اعطای کمک هزینهٔ تحصیلی برای دختران و نیز اعطای کمک هزینه تحصیلی به خانواده‌های کم درآمد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی

منابع و ماخذ:

- 1 - UNESCO, Wastage in Education in the World Between 1970 and 1980. UNESCO, Paris.
- 2- UNESCO, Teacher development for better pupil achievement, - Drop-outs and repeaters, UNESCO, Bangkok, 1986.

پروہ شہادہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی